

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Melanija Višnjić

Frazemi u bajkama

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Melanija Višnjić

Matični broj:
0609996325037

Frazemi u bajkama

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost (jednopedmetni)

Mentor: dr. sc. Željka Macan

Rijeka, 10. rujna 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Frazemi u bajkama* izradio/la samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Željke Macan.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Melanija Višnjić

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Frazeologija kao jezikoslovna disciplina.....	3
3. Frazemi kao osnovne jedinice frazeologije.....	5
3.1. Frazemi kao sveze riječi i njihov oblik.....	6
3.2. Struktura frazema.....	8
3.3. Stil frazema.....	11
3.4. Podrijetlo frazema.....	11
3.5. Semantika frazema.....	13
4. Književnoumjetnički stil.....	16
5. Bajka kao književna vrsta.....	19
6. Istraživački dio.....	21
6.1. Frazeologija u Pepeljugi.....	23
6.2. Frazemi u Snjeguljici.....	24
6.3. Frazemi u Mačku u čizmama.....	25
6.4. Frazemi u Ivici i Marici.....	26
7. Metodologija i korpus istraživanja.....	28
8. Zaključak.....	35
9. Popis literature.....	37
10. Sažetak i ključne riječi.....	39
11. Phrases in fairy tales.....	40

1. Uvod

Frazemi su sveze riječi koje u velikoj mjeri pronalazimo u svim funkcionalnim stilovima, od razgovornoga, pa sve do znanstvenoga. Također, oni su sveprisutni i u govornoj, ali i u pisanoj komunikaciji. Zbog navedenog, ali i zbog svoje čvrste strukture vrlo su često predmet proučavanja različitih radova. Ovaj rad također će se baviti frazemima, no područje proučavanja biti će ograničeno na književnoumjetnički stil, odnosno na frazeme prisutne u bajkama. Rad se sastoji od teorijskoga i praktičnoga, odnosno istraživačkoga dijela.

Kada se govori o bajci kao književnoj vrsti uglavnom se navode neka njezina najpoznatija obilježja kao što su fantastična bića, čudesni događaji, jasno ocrtani pozitivni i negativni junaci te ustaljeni, sretni završetak djela. Jezik bajki pri analizi ostaje nekako marginaliziran, odnosno on ostaje u sjeni teme, likova ili čega drugoga. Upravo zbog navedenog, kao što je već spomenuto, rad će proučiti jezik pojedinih bajki te istražiti frazeologiju koju su braća Grimm utkala u svoja djela.

Za potrebe ovoga rada prikupljeni su, dakle, frazemi iz četiriju bajki - *Pepeljuge*, *Snjeguljice*, *Mačka u čizmama* te *Ivice i Marice*. Na temelju prikupljenog korpusa analizirat će se frazemi zastupljeni u navedenim bajkama te će se provjeriti jesu li utvrđeni frazemi uvršteni u *Hrvatski frazeološki rječnik* (Menac, Fink- Arsovski, Venturin 2003), zatim *Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika* (2015), a provjerit će se i njihova zastupljenost u bazi frazema *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* na mrežnoj stranici frazemi.ihj.hr. Na kraju će biti prikazana tablica s pronađenim i potvrđenim frazemima te njihovim značenjem.

Prvi dio rada, koji obuhvaća teorijski pristup frazeologiji kao mlađoj jezikoslovnoj disciplini, frazemima te književnoumjetničkom stilu, prethodit će istraživačkom dijelu. Govoreći o frazeologiji i frazemima kao njezinim

osnovnim jedinicama, donosi se i osvrt na slobodne i neslobodne sveze riječi, te na strukturu, oblik, podrijetlo te semantiku frazema. Nadalje, u poglavlju o književnoumjetničkom stilu donosi se kratak teorijski uvid u navedeni stil, zatim u bajku kao književnu vrstu te se analiziraju frazemi potvrđeni u navedenim bajkama i u navedenim rječnicima.

2. Frazeologija kao jezikoslovna disciplina

U suvremenoj lingvističkoj literaturi postoji nekoliko različitih viđenja frazeologije kao relativno mlade lingvističke discipline. U najvećoj mjeri ona se prikazuje kao samostalna jezikoslovna disciplina ili pak kao relativno samostalna koja stoji u bliskoj vezi s leksikologijom (Kovačević, 2012: 3). Također, osim višeznačnih viđenja frazeologije i sam naziv frazeologija u sebi nosi dvoznačnost. S jedne strane, termin frazeologija odnosi se na jezikoslovnu disciplinu čije je zanimanje usmjereno na proučavanje ustaljenih izraza čvrste strukture, dakle frazeme, i koja je svoj put kao samostalna jezična disciplina započela u drugoj polovici 20. stoljeća. S druge pak strane, termin frazeologija podrazumijeva ukupnost frazema nekog jezika te frazeme svojstvene pojedinim književnicima određenoga jezičnoga kruga. (Kovačević, 2012: 3)

Uvjete za osamostaljenje frazeologije kao lingvističke discipline stvorili su ponajprije ruski jezikoslovci poput Šanskog, Telije i drugih. Frazeologija je 1947. godine, radom V. V. Vinogradova *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*, postala samostalna poddisciplina u okviru ruskoga jezikoslovlja. Prema tome, Vinogradova se svakako može smatrati utemeljiteljem slavenske frazeologije (Kovačević, 2012: 3-4). U hrvatskoj je frazeologiji ključnu ulogu imao rad Antice Menac *O strukturi frazeologizma* (1970) u kojem se određuje predmet istraživanja frazeologije kao jezikoslovne discipline te se utvrđuju osnovna obilježja frazema. Time je Menac pokrenula razvoj te jezične discipline na našem području, a također je, okupivši velik broj suradnika, postavila temelje Zagrebačke frazeološke škole (Fink- Arsovski, 2002: 6). S obzirom na veliki val zanimanja za ovu jezikoslovnu disciplinu, nastaje velik broj različitih vrsta radova te velik broj rječnika.

Posebnu pažnju valja usmjeriti na razlikovanje frazeologije u užem smislu od frazeologije u širem smislu. U svojem užem smislu frazeologija podrazumijeva tzv. neslobodne skupove riječi, odnosno one skupove riječi čiji se oblik ustalio u

upotrebi, te se kao takav reproducira u svom ustaljenom, gotovom obliku. S druge strane, frazeologija u širem smislu podrazumijeva one frazeme u kojima je desemantizacija djelomična ili nulta (Mihaljević; Kovačević, 2006: 2-3; Fink-Arsovski, 2002: 7). Takvim je frazemima „svojstvena ustaljenost, čvrsta struktura i cjelovitost“ (Fink- Arsovski, 2002: 7), no frazemske sastavnice, odnosno dio njih, zadržava svoje prototipno leksičko značenje.

Marija Turk (1994: 38) u svom radu *Naznake o podrijetlu frazema* navodi da je frazeologija „više od ostalih jezičnih područja povezana s tradicijom, poviješću i kulturom nekog naroda i tako može pružiti podatke o narodu iz kojeg je ponikla, o njegovim običajima, nazorima i sl.“ Iz navedenog se može zaključiti da je frazeologija odraz povijesti, folkloristike ili pak geografije određenog naroda.

3. Frazemi kao osnovne frazeološke jedinice

Polazeći od terminološkog određenja frazeoloških jedinica, nailazi se na velik broj objašnjenja domaćih (Menac (2007), Matešić (1982)...), ali i stranih (Vinogradov (1972.)...) autora. U radovima tih autora donose se različita mišljenja o pitanjima uporabe naziva i određenja frazema, zatim pitanja o odnosu frazema i riječi te frazema i sintagme. Stoga, u literaturi postoji velik broj naziva za osnovnu frazeološku jedinicu, kao što je na primjer stalni izraz, ustaljeni izraz, okamenjena fraza i drugo. Razvojem frazeologije ona i u hrvatskoj literaturi dobiva različite nazive od kojih su najčešći frazeologizam i frazem. Frazeologizam je termin koji se u hrvatskoj literaturi upotrebljavao pod utjecajem ruske frazeologije, međutim, on ubrzo biva zamijenjen terminom frazem koji je nastao analogno drugim jezikoslovnim nazivima osnovnih jezičnih jedinica, kao što su morfem, semem i dr. (Kovačević, 2012: 6-7).

Kao što u suvremenoj jezikoslovnoj literaturi supostoji nekoliko viđenja frazeologije, tako postoji i nekoliko definicija njezine osnovne jedinice, frazema. Matešić (1982: 6) pri definiranju frazema ističe četiri njegova najvažnija obilježja. On naime, polazi od pretpostavke da se frazem pojavljuje u već gotovu obliku kao čvrsta i ustaljena sveza riječi, zatim navodi da je frazem neraščlanjiv skup riječi koji čine najmanje dvije punoznačne riječi, te da se frazem u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, odnosno da se uklapa u kontekst. Jednako tako, on naglašava i činjenicu da značenje frazema nikada nije u skladu sa zbrojem značenja njegovih sastavnica, odnosno značenje mu ne možemo izvesti iz leksičkoga značenja pojedinih frazemskih sastavnica s obzirom na to da one, ili barem neke od njih, bivaju podvrgnute semantičkoj pretvorbi (Kovačević, 2012:9 prema Matešić, 1982: 6). Antica Menac slaže se s navedenim, no pridodaje još neka obilježja frazema: metaforičnost, neprobojnost, emocionalnost, nacionalni karakter te nemogućnost prevođenja na druge jezike (Kovačević, 2012: 9-10). Autorica Željka Fink- Arsovski (2002: 6) na prvome mjestu navodi činjenicu da

frazem čine najmanje dvije sastavnice, bez obzira na to jesu li one obje punoznačne ili pak je riječi o svezi punoznačnice i nepunoznačnice. Ona također naglašava da je temeljna odlika frazema cjelovita i čvrsta struktura, ustaljenost i reproduktivnost.

U *Rječniku hrvatskoga jezika* autora Vladimira Anića (2007: 107) frazem je definiran kao „jezična jedinica kojoj je oblik ustaljen stalnom upotrebom, funkcionira kao dio rečenice.“ Jure Šonje (2000: 271) pak pod natuknicom „fraz“ u *Rječniku hrvatskoga jezika* navodi da je to „ustaljena rečenica ili sintagma kojoj smisao ne odgovara ukupnom značenju riječi sadržanih u njoj; izričaj, idiom.“ Navedena definicija opisuje frazem kao lingvistički pojam.

3.1. Frazemi kao sveze riječi i njihov oblik

Sveze riječi nastaju na način da se pojedina riječ povezuje s drugom riječju ili riječima. Sastavnice te sveze međusobno su povezane različitim vrstama gramatičkoga slaganja. One se, naime, mogu slagati u rodu, broju, padežu i licu, odnosno u nekoj od navedenih gramatičkih kategorija, ili pak glavna sastavnica u svezi može odrediti određeni oblik druge joj sastavnice. Slaganje nije nužno te ono može i izostati (Menac, 2007: 9)

Prema značenju sveze riječi mogu biti slobodne i frazeološke. Za slobodne sveze karakteristično je da svaka od sastavnica zadržava svoje prototipno leksičko značenje. To značenje predstavlja zbroj, odnosno, kombinaciju značenja tih pojedinačnih sveza. One se stvaraju se procesu govorenja na način da govornik bira sastavnice prema značenju koje svezom, odnosno informacijom, želi priopćiti. Autorica Antica Menac (2007: 9-10) pri objašnjavanju slobodnih sveza navodi primjer sveze *čitati knjigu*. U navedenoj svezi svaka od sastavnica zadržava svoje vlastito značenje, a govornik je taj koji će u tijeku procesa govorenja odlučiti hoće li se koristiti svezom *čitati novine*, *pisati knjigu* ili sl. S

druge strane, u frazeološkim svezama dolazi do gubitka prototipna leksičkog značenja svih sastavnica određene sveze ili barem jedne od njih. Iz toga proizlazi činjenica da se značenje takve sveze riječi ni u kojem slučaju ne može izvesti iz značenja njezinih pojedinih sastavnica. Takve se sveze upotrebljavaju kao cjelovite, gotove, te ne nastaju u procesu govorenja, već su one unaprijed zadane, a samim time i poznate govorniku. Frazeološku svezu možemo promotriti na primjeru *sve u šesnaest*. Navedenu svezu govornik dobiva u gotovu obliku te je ona nepromjenjiva. Ukoliko bi došlo do promjene nekih od sastavnica, npr. upotrijebi li se umjesto šesnaest broj petnaest, značenje sveze koje je otprije poznato kao 'naveliko' ne bi bilo isto.

Osim utvrđenih primjera čije sastavnice čine ili frazeološku ili slobodnu svezu nailazimo i na primjere koji istim sastavnicama te istim njihovim rasporedom mogu činiti s jedne strane frazeološku svezu, a s druge strane slobodnu. U takvim situacijama odgovor na pitanje je li riječ o slobodnoj ili frazeološkoj svezi pruža nam širi kontekst. Primjer takve sveze čini sveza *desna ruka*. U trenutku kada govornik navedenu svezu sastavlja u samom činu govorenja i kada on odabire one riječi koje odražavaju neko traženo značenje, ta sveza pojavljuje se kao slobodna. U njoj svaka sastavnica zadržava svoje značenje, što znači da „desna ruka“ u ovakvoj svezi podrazumijeva da je riječ o dijelu tijela, odnosno o desnom gornjem ekstremitetu. Navedeno je vidljivo u primjeru rečenice „*Boli je desna ruka.*“. Nadalje, tu istu svezu možemo promotriti i kao frazeološku. U takvoj svezi moramo naglasiti da je došlo do pomaka, odnosno do promjene značenja sastavnica te sveze. Naime, u navedenoj svezi pridjev *desna* nema više orijentacijsku ulogu, a imenica *ruka* lišena je temeljnog značenja, odnosno više ne označuje dio tijela. U tom gotovom, zadanom obliku sveza ima značenje 'vjerni pomoćnik' te ukoliko se to frazeološko značenje želi zadržati, govorniku nije dopušteno mijenjati sastavnice sveze. Kao takva ona može biti uklopljena u rečenicu „*Bio je moja desna ruka.*“ (Menac, 2007: 10)

S obzirom na oblik riječi, frazem može imati strukturu fonetske riječi, skupa riječi ili pak rečenice. Fonetska riječ je sveza koju čine jedna samostalna i naglašena riječ i jedna, u rijetkim slučajevima dvije, nesamostalne i nenaglašene riječi. One zajedno tvore jednu naglasnu cjelinu (*za pod zub, za dlaku...*). Neki frazeolozi smatraju da tek sveze od dviju ili više samostalnih jezičnih jedinica imaju status frazema, te stoga ovakve sveze ne priznaju kao frazeme. Skup riječi jedan je od najučestalijih oblika ostvarivanja frazema. Ovaj skup predstavlja svezu dviju ili više samostalnih jezičnih jedinica uz neke pomoćne riječi ili bez njih. U takvim se skupovima javljaju sintaktičke sveze. One mogu biti ovisnoga i neovisnoga tipa. Sintaktička sveza neovisnoga tipa podrazumijeva povezivanje sastavnica neovisnim, odnosno, suprotnim, sastavnim ili rastavnim veznicima: *ognjem i mačem, uzduž i poprijeko, prije ili poslije, ni pet ni šest*. Sveza ovisnoga tipa dijeli se na sročnost ili kongruenciju, pri čemu se glavna i ovisna sastavnica u svezi podudaraju u gramatičkim kategorijama roda, broja i padeža (*plava krv, krokodilske suze*), rekciju, odnosno upravljanje, pri čemu glavna riječ određuje oblik ovisne. S obzirom na glavnu riječ možemo govoriti o glagolskoj (*remetiti mir*), imeničkoj (*znak pažnje*) ili pridjevskoj (*pun sebe*) rekciji. Posljednji tip ovisne sveze čini pridruživanje koje podrazumijeva činjenicu da je ovisna riječ nepromjenjiva ili da se koristi samo u svom osnovnom obliku (*krivo gledati*). Frazemi čiji je osnovni strukturni oblik rečenica mogu biti proste rečenice (*u tom grmu leži zec*) ili složene, koje opet mogu biti neovisno složene (*Lazo laže, a Mato maže*) ili ovisno složene (*tko je jači taj kvači*) (Menac, 2007: 18-19).

3.2. Struktura frazema

Frazem u pravilu definira veoma čvrsta struktura. Zbog čvrste se strukture pojedine frazemske sastavnice ne mogu zamijeniti nekom drugom riječi, sinonimom ili bliskoznačnicom. Prema tome, u frazemu *put pod noge* ne možemo izmijeniti u „cesta (staza) pod noge“, navodi Antica Menac (Menac, 2007: 12).

Poredak sastavnica frazema obično je stabilan, stoga ne možemo govoriti „djelom i riječju“, već *riječju i djelom*, kako i glasi frazem u svojoj ustaljenoj formi. No, kao što je navedeno, frazemi najčešće imaju čvrstu strukturu, što znači da ovo najčešće pretpostavlja i postojanje frazema u kojem su pojedine sastavnice ipak zamjenjive. U nekih frazema riječ je o zamjeni sinonimom, kao u primjeru *časna (poštena) riječ*. U nekim primjerima riječ koja dolazi na mjesto neke od sastavnica frazema nije njezin pravi sinonim, međutim, ona joj semantički odgovara, odnosno bliska joj je svojim značenjem. Navedeno potvrđuju primjeri frazema *našla krpa (vreća) zakrpu*, zatim *život mu visi o dlaci (niti)* i drugi. Također, zabilježeni su i primjeri zamjene pojedinih sastavnica riječju koja joj svojim značenjem nije bliska, kao u primjerima *gdje je bog (vrag) rekao laku noć*, *gledati kao tele u nova (šarena) vrata*, *praviti se Tošo (Englez)* i dr. Navedena pojava može se objasniti „ili hotimičnim izborom riječi suprotna značenja, suprotnih krajnosti (bog – vrag) ili time što u podlozi leži usporedba različitog podrijetla (Tošo – Englez), ili time što pojam, makar izrečen različitim riječima, opet znači isto (nova vrata su šarena, a s vremenom gube boju)...“ (Menac, 2007: 12)

U frazemima koji su identični po značenju i strukturi ponekad nailazimo i na različite riječi istoga značenja, a koje svoje izvorište imaju u različitim krajevima. Jedan dio takvih frazema ulazi u književnu normu, dok drugi ostaju dijalektalno ili lokalno obojeni. Kao primjeri ovakvih frazema mogu se navesti frazemi: *dobiti šipak (figu)*, *otići na bubanj (doboš)*, *za inat (dišpet)* i dr. (Menac, 2007: 13). Jednako tako, zabilježeni su i frazemi u kojima je upotrijebljena dijalektalna riječ bez zamijene nekom od književnih. Riječ je o frazemima kao što su: *imati putra na glavi (ne „maslaca“ ili „masla“)*, *imati dunsta (ne „pare“)* i sl. Upotreba takvih frazema u književnom jeziku je stilski označena i ograničena (Menac, 2007: 13).

U pojedinim slučajevima moguće je da frazem mijenja svoj sastav, no značenje mu ostaje isto. To su na primjer frazemi: *imati zub* na koga i *imati koga na zubu*, *obećavati zlatna brda* i *obećavati brda i doline* i sl. Ponekad su uočljive veće promjene u sastavu frazema, a i slika koja čini osnovu frazema pojavljuje se izmijenjena, stoga je teško utvrditi je li riječi o jednom ili pak o dvama frazemima. Kako bi objasnila navedeno, Antica Menac (2007: 13) navodi primjer frazema *udariti na sva zvona* i *objesiti na veliko zvono* koja u svom središtu imaju riječ *zvono*. Značenje oba frazema je isto ('razglasiti'), no njihove se sastavnice i odnosi među njima razlikuju. Također, posebnu pozornost valja posvetiti zamjenama druge vrste do kojih dolazi zbog upotrebe druge riječi u frazemu, no ne zbog leksičkog, već zbog gramatičkog značenja. Takve su promjene vidljive u frazemima u kojima alterniraju svršeni i nesvršeni glagoli: *primiti / primiti k srcu*, *dovesti / dovoditi u zabludu* i dr. također, u tu skupinu možemo ubrojiti i promjene gramatičkih oblika, npr.: *branio se (branit ću se itd.) rukama i nogama*, *časna riječ – (dajem) časnu riječ* itd. Nadalje, valja spomenuti i druge alternacije koje se odnose na istu osnovnu sliku, no s različitim odnosima subjekta i objekta. Na primjer: *dati košaru* komu i *dobiti (primiti) košaru* od koga, *baciti na cestu* koga i *naći se (biti) na cesti*, *dati po njušci* komu i *dobiti po njušci* i sl. Treću skupinu čine frazemi u kojima se alternacije događaju pomoću riječi suprotna značenja. Takve zamjene dovode do stvaranja frazemskih antonimskih parova. Navedeno potvrđuju sljedeći primjeri: *u dobar čas – u zao čas*, *kratka vijeka – duga vijeka*, *upisati u zlatnu knjigu – upisati u crnu knjigu* itd. Kao što je već rečeno, ovakve zamjene uvjetuju navođenje dvaju frazema koji tvore antonimski par. No, ne tvore svi frazemi za koje bi se to prema njihovom sastavu moglo pretpostaviti takve parove. Riječ je o frazemima kao što je npr. *desna ruka*, u značenju 'pomoćnik'. Naime, frazem *desna ruka* nema svog frazeološkog antonima lijeva ruka kao što to ima u nefrazeološkom (Menac, 2007: 13-14). Navedene zamjene obično imaju strogo određene granice.

3.3. Stil frazema

Različite jezične značajke imaju vrlo različit položaj u svakom pojedinom funkcionalnom stilu. „Funkcionalni se stilovi razlikuju po riječima koje su im svojstvene, odnosu prema posuđenicama, odnosu prema sinonimiji, uporabi navezaka, sklonidbi zamjenica, brojeva i pridjeva, citiranju i navođenju bilježaka, uporabi imena, prezimena ili nadimaka¹ itd. Jedna od jezičnih značajka koja je različito zastupljena u različitim funkcionalnim stilovima te čija se jezična funkcija razlikuje s obzirom na funkcionalni stil svakako su i frazemi.“ (Mihaljević; Kovačević, 2006: 1-2).

Frazeme kao osnovne jedinice frazeologije možemo promatrati kroz različite jezične stilove. S obzirom na to razlikujemo prije svega stilski neutralnu frazeologiju koju karakterizira prisutnost u svim jezičnim stilovima, a može se uočiti u primjerima: *od jutra do mraka, i staro i mlado, licem u lice, imati pravo* i dr. Nadalje, frazeme pronalazimo i u razgovornom stilu koji se upotrebljava u svakodnevnoj jezičnoj komunikaciji (*praviti se Tošo, stezati remen, mlatiti praznu slamu, s konja na magarca...*) te u vulgarnom stilu koji je zapravo niža varijanta razgovornoga stila (*začepi gubicu, ići na jetra, kučkin sin...*) Unutar vulgarnoga stila nailazimo i na krajnju njegovu varijantu koja se naziva grubo vulgarni stil (Menac, 2007: 19).

U nekih frazema osim njihova osnovnog značenja pronalazimo i neke dodatne informacije koje se odnose na stav onoga koji taj frazem upotrebljava. Na taj način frazem dobiva i svoje dodatno značenje koje nazivamo konotativnim. Postoji konotativno značenje odobravanja (*čist kao zlato (suza, sunce), svaka mu čast, dobar kao kruh...*), zatim neodobravanja (*imati debelu kožu, sjediti na dvije stolice, stari lisac (mačak)...*), humora (*neće grom u koprive, za babino brašno, drž` se kume zida...*) te svečanoga tona (*preseliti se u vječnost, ispratiti na vječno prebivalište (počivalište) i sl.*) (Menac, 2007: 20).

3.4. Podrijetlo frazema

Frazeologija je mlada lingvistička disciplina koja je u velikoj mjeri povezana s drugim znanostima, znanostima kao što su geografija, povijest, etnografija i dr. , ali jednako tako i s tradicijom i kulturom nekoga naroda. Kao primjere takvih frazema u hrvatskom jeziku Marija Turk u svom radu *Naznake o podrijetlu frazema* (1994: 38) navodi: *i mirna Bosna* u značenju 'i sve je u redu', *Zvonimirova baština* u značenju 'prokletstvo', *vjenčati se oko vrbe* u značenju 'stupiti u izvanbračnu vezu' i sl.

Takve frazeme nazivamo nacionalnim te su oni, kao što je već navedeno, nastali u okrilju onoga jezika u kojem se upotrebljavaju. Osim nacionalnih frazema postoje i oni koji su nastali u drugom jeziku te su se u nekoj mjeri prilagodili jeziku koji ih je posudio, takve frazeme nazivamo posuđenima (npr. u hrv. *alfa i omega*, *pitanje života i smrti*, *all right*, *začarani krug* i dr.) Nadalje, Antica Menac (2007: 16) smatra da istraživanje podrijetla frazema uključuje i pitanje iz kojeg su izvora oni uzeti.

Postoje frazemi koji su nastali na temelju citata iz različitih književnih, ali i neknjiževnih djela te su napisani na jeziku u kojem su upotrijebljeni (npr. u hrv. *tko bi gori, eto je doli; o draga, o slatka slobodo; od sto glasa čuti nije...*) ili su prevedeni s nekih drugih jezika (*biti ili ne biti, boriti se s vjetrenjačama, ružno pače, izgubljeni raj, izgubljene iluzije* i sl.). Također, osim frazema nastalih na osnovi citata, nailazimo na frazeme preuzete iz narodne književnosti, uglavnom iz narodnih pjesama i pripovijedaka (*ljepota djevojka, Ero s onog svijeta, čiča miča, gotova priča*). Nadalje, osim navedenih, mogu se uočiti i oni koji su nastali iz poslovice (*bolje išta nego ništa*). Iako se obično ne uvrštavaju u frazeme, čest su poticaj za stvaranje frazema (*kad mačke nema /miši kolo vode; ćorava koka /nađe zrno; tiha voda / brijeg dere*). Jednako tako, osim frazema koji su nastali iz nekog oblika narodnoga stvaralaštva postoje i oni koji su nastali na bazi termina različitih znanosti i struka. Pojedini termini različitih znanosti i struka mogu i sami

predstavljati frazeme, međutim takvi su razumljivi samo jednom dijelu ljudi koji su okupljeni oko određene znanosti, djelatnosti. Kada takvi frazemi prošire svoje značenje ili to značenje postane preneseno, mogu prijeći iz terminološko-frazeološkoga u opći frazeološki fond. S obzirom na to mogu se uočiti frazemi koji svoje podrijetlo vuku iz različitih znanosti (*svesti /svoditi na zajednički nazivnik*), iz glazbe (*dizati ton*), iz kazališta (*stupiti na scenu*), iz sporta (*dobiti žuti karton*), iz pomorstva (*punim jedrima naprijed*) te iz drugih područja ljudskih djelatnosti (Menac, 2007: 16-17).

Prisutni su i pojedini frazemi čije je podrijetlo iz različitih žargona (sleng, šatrovački govori). Takvi su frazemi, također, kao i oni nastali na bazi termina iz različitih znanosti i struka, razumljivi samo određenom krugu ljudi. Kada oni prijeđu iz zatvorenoga kruga i postanu razumljivi širem krugu ljudi, mogu ući u opći frazeološki fond. S obzirom na to, potvrđeni su frazemi podrijetlom iz, primjerice, kartaškog žargona (*zaigrati posljednju kartu*) ili pak iz đaćkog žargona, tj. iz žargona mladih (*dobiti topa*) (Menac, 2007:17).

3.5. Semantika frazema

Barbara Kovačević (2012: 12) u svom djelu *Hrvatski frazemi od glave do pete* navodi da je „frazem kao osnovna frazeološka jedinica na planu izraza više leksemsko jedinstvo, tj. složeni znak kojemu odgovara jedno značenje.“ Također, navodi da značenje samoga frazema ovisi o frazeologizaciji i putu koji je pojedini frazem prošao u tom procesu.

Postoje frazemi koji su nastali frazeologizacijom slobodnih sveza te ih karakterizira izrazita slikovitost koja se odražava u samoj strukturi frazema, odnosno, u tzv. semantičkom talogu (Fink-Arsovski, 2002: 6). Navedena je slikovitost frazema povezana s desemantizacijom, a ona može biti potpuna ili djelomična, s obzirom na semantičku preobliku svih ili samo nekih sastavnica

pojedinih frazema. Potpunu desemantizacija je ona koja podrazumijeva semantičku preobliku svih sastavnica frazema (*dok si rekao keks* u značenju 'vrlo brzo, velikom brzinom'), a djelomična ona u kojoj je dio sastavnica izgubio svoje primarno leksičko značenje (*raditi na crno* u značenju 'raditi mimo zakonskih propisa, ilegalno raditi'). Osim potpune i djelomične desemantizacije, u nekim frazema uočavamo i nultu desemantizaciju kod koje se najveći dio izraza uopće ne desemantizira (*dovesti u pitanje*) (Fink- Arsovski, 2002: 7).

Vinogradov (1972: 26) frazeme u ruskom jeziku dijeli na frazeološke sraslice, frazeološka jedinstva te frazeološke sklopove. Frazeološke sraslice karakterizira čvrsta i nedjeljiva potpuno desemantizirana sveza riječi u kojoj je u potpunosti izgubljeno leksičko značenje sastavnica kao i odnos s motivacijskom bazom. Frazeološka pak jedinstva razlikuju se od frazeoloških sraslica po tome što je u njima prisutan odnos prema motivacijskoj bazi. Frazeološki sklopovi su sveze riječi koje karakterizira ustaljenost te u njima najčešće jedna od sastavnica čuva svoje primarno leksičko značenje te na taj način motivira značenje nekog frazema (Kovačević, 2012:13). Šanski, nadalje, proširuje i upotpunjuje tu tipologiju te joj dodaje i frazeološke izraze, koje zatim dijeli na rečenične, odnosno komunikacijske, te sintagmatske, odnosno nominacijske frazeološke jedinice. Reproductivnost, tj. svojstvo frazema koje podrazumijeva činjenicu da se oni ne stvaraju u govornom procesu, Šanski drži glavnim svojstvom svakoga frazema. On je dodavanjem novog frazeološkog tipa zaslužan za proširenje predmeta istraživanja frazeologije. Naime, u frazeološki su opseg ušle i „ustaljene kolokacije nominacijskoga karaktera.“ (Kovačević, 2012: 13).

Frazemi su jedan duži vremenski period, u okviru tradicionalnoga okvira, bili promatrani kao svojevrsna unikatnost u jeziku i kao pojava koja se veže isključivo za sam jezik, te su odvojeni od bilo kakvih konceptualnih sustava koji su u ljudskoj upotrebi. Međutim, razvojem kognitivističke teorije pojavilo se mišljenje da su frazemi, odnosno većina frazema nekog frazeološkog sustava,

rezultat konceptualnoga sustava, te da nisu samo jedinica koja pripada jeziku. Njihovo je značenje u svezi je sa značenjima frazemskih sastavnica, međutim to ne znači da iz njih i proizlazi. Ono, naime, proizlazi iz cjelokupnoga znanja koje čovjek posjeduje o svijetu. Osnovne su frazeološke jedinice konceptualno motivirane raznim kognitivnim mehanizmima kao što su metafora, metonimija i konvencionalno znanje. Na taj se način povezuje doslovno značenje izraza s onim frazemskim. Može se stoga reći da frazemi zapravo utjelovljuju čovjekov konceptualni sustav (Kovačević, 2012: 15).

4. Književnoumjetnički stil

Hrvatski standardni jezik definira se kao „jezik hrvatske polifunkcionalne javne komunikacije.“ (Silić, 2006: 36). Zbog toga se razlikuje način na koji hrvatski standardni jezik funkcionira u znanosti, u novinama, u književnosti, na radiju ili televiziji ili u svakodnevnoj komunikaciji. U skladu s tim te se različite funkcije jezika nazivaju funkcionalnim stilovima te ih se može podijeliti na: znanstveni, novinarsko - publicistički, beletristički (književnoumjetnički), administrativno – poslovni i razgovorni (Silić, 2006: 36). Funkcionalni se stilovi hrvatskoga jezika razlikuju u svom odnosu prema normi, odnosno po stupnju individualnosti (Hudeček; Mihaljević, 2005: 26). Svaki pojedini funkcionalni stil posjeduje određene zakonitosti te se može podijeliti na određene podstilove i žanrove. Dakle, svaki se pojedini funkcionalni stil po svojim posebnostima i stilskim značajkama razlikuje od onoga drugoga, međutim oni su određeni i zajedničkom komponentom. Ta zajednička komponenta je opći dio standardnoga jezika. Svaki pojedini funkcionalni stil vezan je za određeno područje uporabe jezika i odlikuje se, kao što je već navedeno, nekim svojim zakonitostima.

Josip Silić (2006: 36) smatra da narušavanje određenih zakonitosti u jednom funkcionalnom stilu nije istovjetno s narušavanjem zakonitosti u nekom drugom. S obzirom na navedeno, može se zaključiti da ista pojava u jednom funkcionalnom stilu može biti pogreška, međutim, u nekom drugom ne mora. „Svaki funkcionalni stil ima svoje pravilo i svoje nepravilo. Stoga svaki funkcionalni stil za ono što je u njemu nepravilno odgovara najprije sebi, pa tek onda standardnomu jeziku kojemu pripada.“ (Silić, 2006: 98)

Književnoumjetnički funkcionalni stil najindividualniji je od svih funkcionalnih stilova standardnoga jezika, stoga je i logično da ga odlikuje najveći stupanj individualne slobode. On prema svojim potrebama preuzima pojedine elemente iz drugih funkcionalnih stilova. Dok druge funkcionalne stilove obilježava prevlast kolektivnojezičnoga nad individualnojezičnim,

književnoumjetnički stil obilježava prevlast individualnojezičnoga. „Potpuna sloboda jezičnoga stvaranja u umjetnosti omogućuje da jezik književnoumjetničkoga djela po potrebi poseže za drugim stilovima standardnoga jezika, ali i za vremenskim, regionalno i stilski raslojenim leksikom. Stoga mnogobrojni »izmi« (vulgarizmi, dijalektizmi, žargonizmi, arhaizmi, kolokvijalizmi i druge nestandardne leksemske skupine), po autorovu slobodnom jezičnom izboru, mogu postati dijelom jezika književnoumjetničkoga djela i time ga „udaljiti“ od norme standarda, što nema utjecaja na standard jer je svaki stil sam sebi uzor.“ (Josić, 2011: 37)

Književnik je izravno odan normama jezika kao sustava, odnosno jezičnim, lingvističkim normama, a ne društveno – jezičnim, sociolingvističkim normama, odnosno normama jezika kao standarda. Normama jezika kao standarda on je odan neizravno. „On (prvotno) ne radi po jezičnim normama po kojima se radi na načelu kako treba (ili kako se mora) raditi, nego po jezičnim normama po kojima se radi po načelu kako se može raditi.“ (Silić, 2006: 100).

U funkcionalnoj stilistici zadržala se tradicionalna podjela književnosti na tri roda no valja imati na umu da se u ovom slučaju o poeziji, prozi i drami govori kao o podstilovima unutar kojih dalje ide žanrovska klasifikacija (Katnić – Bakaršić, 2001: 111). S obzirom na činjenicu da se u ovom radu frazeološko istraživanje temelji na građi prikupljenoj iz odabranih bajki, detaljnije će se navesti obilježja proznoga podstila. Za prozni podstil važna je govorna karakterizacija likova te „tuđi govor“, a obilježjem mu je i uvođenje figura i tropa te analiza intertekstualnih aspekata svakog teksta.

Marina Katnić – Bakaršić (2001: 111) navodi kako je govorna karakterizacija jedna od najvažnijih segmenata prilikom analize proznog ili dramskog književnoumjetničkog teksta. Stil svakog pojedinog pisca može se okarakterizirati u odnosu prema govoru likova. S jedne strane postoje pisci koji

govornu karakterizaciju ne prakticiraju, dok s druge strane postoje pisci kojima je važno pokazati kako svaki pojedini lik govori te ga samim time učiniti posebnim.

Pod tuđim govorom, kao još jednim elementom proznoga podstila, podrazumijevamo govor, odnosno iskaz nekog „emiteta poruke što ga prikazuje drugi emitet poruke u vlastitom govoru / iskazu.“ (Katnić – Bakaršić, 2001: 111). Naime, riječ je o govoru u govoru i govoru o govoru. S obzirom na to, u književnoumjetničkom tekstu razlikujemo autorski govor i govor likova.

Govor likova najčešće se realizira u obliku upravnog govora. On u sebe uključuje i mogućnost postojanja pripovjedača u tekstu. Uvođenje pripovjedača kao fikcionalnog lika koji pripovijeda u prvom licu jednine, uz prenošenje bitnih elemenata njegova individualnoga stila naziva se kazivanje ili skaz (Katnić – Bakaršić, 2001: 212).

5. Bajka kao književna vrsta

Bajka je književna vrsta u kojoj se isprepleću čudesni i nadnaravni elementi sa zbiljskim na način da između stvarnog i nestvarnog, prirodnog i natprirodnog nema razlike ni suprotnosti. Odsutnost psihološke karakterizacije, kanonizirani likovi i ustaljeni im tipovi ponašanja, svojstvo čudesnog koje nikoga ne začuđuje, suprotnosti dobra i zla, nesputana i neiscrpna moć mašte samo su neka od stilskih svojstava bajke koja je čine književnom vrstom s strogo utvrđenim pravilima izražavanja i oblikovanja. Na temeljima izvorne, narodne bajke razvila se umjetnička bajka koju mnogi autori razvijaju i u složene umjetničke oblike (Solar, 2005: 213).

Bajka se proučavala najčešće genetski, bez prethodnog sistemskog opisivanja. Ona je književni žanr koji se odlikuje izuzetnom raznolikošću. U klasifikaciji narodnih priča one se obično dijele na: fantastične, realistične i priče o životinjama. U ovoj klasifikaciji postoji mnogo nedostatnosti. Kao primjer jedne možemo navesti činjenicu da se i u pričama o životinjama mogu pronaći elementi čudesnog, a jednako tako u fantastičnim pričama glavnu ulogu mogu imati upravo životinje. Bajka s najvećom lakoćom istovjetne radnje pripisuje i ljudima i životinjama i predmetima. Vladimir Propp (1982: 11-12) u djelu *Morfologija bajke* navodi činjenicu da bajke imaju naročitu strukturu koja se odmah osjeća i koja određuje vrstu, a da mi toga nismo ni svjesni.

Kao jedna od osobitosti bajke navodi se činjenica da se dijelovi jedne bajke bez ikakvih promjena i izmjena mogu prenositi u drugu. Propp (1982: 14) navodi kako postoji i podjela narodnih priča po sižeima, a siže određuje na način da se uzima bilo koji dio bajke, dodaje se prijedlog „o“ i odredba je gotova. S obzirom na to, smatra da bajka u kojoj postoji borba sa zmajem postaje „bajka o borbi sa zmajem“ itd.

Po Arneu bajka obuhvaća elemente natprirodnog protivnika, natprirodnog supruga, natprirodni zadatak, natprirodnog pomoćnika, natprirodni element, natprirodnu snagu ili umijeće i ostale natprirodne motive (v. u Propp: 1982: 18).

6. Istraživački dio

Polazišna točka za istraživanje frazema u bajkama bila je pretpostavka da bajka kao književna vrsta, koja se najčešće čita djeci prije spavanja, u sebi krije pregršt frazema kojima se djeci pokušava bolje ocrtati pojedine likove, dočarati neku situaciju ili približiti značenje nekih radnji. S obzirom na utvrđenu činjenicu da frazem definira čvrsta struktura i ustaljena forma, oni su vrlo pamtljivi te se stoga može očekivati da će u književnoj vrsti namijenjenoj prvenstveno onim najmlađima biti česti. U prijašnjem dijelu rada, analizirajući brojnu literaturu, dan je uvid u teorijski dio koji predstavlja svojevrsnu podlogu praktičnomu, odnosno istraživanju kojim će se utvrditi prisutnost i učestalost frazema u navedenoj književnoj vrsti te njihova prisutnost i semantičko značenje usporediti i potvrditi s onim u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink – Arsovski, Venturin 2003.), zatim *Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika* (2015.) te u bazi frazema *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr.

Istražujući frazeme u četirima bajkama braće Grimm, a to su *Pepeljuga*, *Snjeguljica*, *Mačak u čizmama* te *Ivica i Marica* postavljene su dvije hipoteze. Prva pretpostavlja da će se potvrditi velik broj frazema u navedenim literarnim izvorima, a druga da se najveći broj potvrđenih frazema koristi u funkciji opisa i karakterizacije likova, odnosno njihovih osobina i postupaka.

Rad pretpostavlja tri osnovna cilja istraživanja. Prvi cilj podrazumijeva potvrđivanje učestalosti i prisutnosti frazema u navedenim bajkama. Drugi cilj je opisati njihovu upotrebu u svakoj pojedinoj bajci, a treći usporediti ih i dati semantički opis koji je zastupljen u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink – Arsovski, Venturin 2006.), zatim *Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika* (2015.) te u bazi frazema *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr. Donosi se i grafički prikaz svih prikupljenih frazema te onih potvrđenih u navedenim rječnicima i bazi s njihovim

semantičkim opisom. Grafički prikaz donosi se u obliku tablice, a navedeni rječnici biti će označeni kraticom. Dakle, *Hrvatski frazeološki rječnik* (HFR), zatim *Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika* (VRH) te baza *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (IHJJ).

6.1. Frazeologija u bajki *Pepeljuga*

Pepeljuga je prva bajka u kojoj je analizirana zastupljenost, oblik i značenje frazema te funkcije u kojima ih autor upotrebljava. Analizom je prikupljeno jedanaest frazema koji su potvrđeni u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink – Arsovski, Venturin 2003.), zatim *Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika* (2015.) te u bazi frazema *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr. Potvrđeni frazemi u funkciji su opisa likova i njihovih postupaka.

Autor u ovoj bajci upotrebljava frazeme koji vrlo često imaju funkciju eufemizama. Navedeno možemo uočiti na primjeru frazema *bliži se kraj* komu ili *zaklopiti oči* u značenju 'umrijeti, preminuti', *stisnuti zube* u značenju 'otrpjeti, trpjeti bol / strpljivo podnijeti, podnositi bol' te *okrenuti leđa* kome u značenju 'napustiti, napuštati koga'. Nadalje, u bajci su potvrđeni i frazemi koji se odnose na vrijeme npr. *od jutra do mraka* u značenju 'čitav dan' te *jednoga dana*. Također potvrđeni su i oni koji se odnose na brzinu (*brže – bolje* u značenju 'najvećom brzinom, što je brže moguće'), zatim oni kojima se izriče vrijednost nečega (*suho zlato* u značenju 'velika vrijednost, nešto vrlo vrijedno') te zajedništvo (*u jedan glas* u značenju 'jednoglasno, jednodušno, svi zajedeno'). Osim ovih frazema zabilježeni su i oni koji se odnose na pojedine radnje, kao npr. *gukni golube* u značenju 'reci što imaš, izjasni se' i *stajati kao saliveno* u značenju 'odlično pristaje komu što'.

Prikupljena se frazeološka građa može podijeliti u nekoliko skupina prema svome strukturnome aspektu. U prvu skupinu mogu se uvrstiti frazemi koji čine svezu prijedloga i imenice, kao npr. *od jutra do mraka* i *u (jedan) glas*, zatim one u kojima se imenice spajaju s pridjevom, no valja naglasiti da je u tim frazemima imenica glavna sastavnica, npr. *suho zlato*. Treća skupina vezana je uz one frazeme koji čine svezu glagola i imenice u nekom od padeža. S obzirom na navedeno, potvrđeni su oni koji čine svezu glagola i imenice u akuzativu: *zaklopiti*

oči, okrenuti leđa kome te stisnuti zube. Osim navedenih, detektirali smo i poredbene frazeme, npr. *stajati kao saliveno.*

Kao što je i pretpostavljeno, najveći se broj frazema odnosi na likove, odnosno njihove osobine i postupke. Navedeno možemo potvrditi u primjerima: „Djevojka odreže palac, utisne nogu u cipelu, *stisne zube...*“ (Grimm, 1973: 9), „Pepeljuga *brže – bolje* obuče odjeću...“ (Grimm, 1972: 6), „...morala je *od jutra do mraka* raditi (Grimm 1973: 4)...“ i sl.

6.2. Frazologija u bajci *Snjeguljica*

Nakon Pepeljuge, frazemi su metodom ekscerpacije prikupljeni i u drugoj bajci iz zbirke braće Grimm u kojoj se kao glavni i naslovni lik pojavljuje djevojka, i to „bijela poput snijega, rumena poput krvi“, a kose crne poput ebanovine (Grimm, 2006: 90). Dakle, riječ je o Snjeguljici. U ovoj bajci potvrđeno je nešto više frazema nego u prethodnoj. Naime, zabilježeno je jedanaest frazema koji se pojavljuju u svojoj ustaljenoj formi te dva u kojima su vidljive alternacije istoznačnicama ili bliskoznačnicama, kao npr. u frazemu *preko sedam gora* u značenju 'veoma, jako daleko', pri čemu je gora zamijenjena bliskoznačnom riječju *brežuljaka*.

U ovoj su bajci najčešće potvrđeni frazemi koji se odnose na izgled pojedinih likova, a u najvećoj mjeri na izgled same Snjeguljice. Prema tome, Snjeguljica je opisana kao dijete *bijelo kao snijeg* u značenju 'izrazito bijele boje'. Nadalje, autor za portretiranje svojih likova upotrebljava još frazeme *crven kao krv* u značenju 'izrazito crvene boje' te *pozelenjeti od zavisti* u značenju 'jako zavidan, pun zavisti'. Također, zabilježeni su i frazemi koji se odnose na vrijeme, *i danju i noću* u značenju 'neprekidno, cijelo vrijeme', zatim oni kojima se izražavaju osjećaji ljubavi (*ni za sve blago svijeta* u značenju 'ni u kom slučaju, nizašto, nipošto'), olakšanja (*pao je kamen (teret) sa srca* komu u značenju 'postalo

je lakše komu, odahnuo je tko, osjetio je olakšanje tko') i divljenja (*upisan zlatnim slovima* u značenju 'ostati upisan kao trajna vrijednost, ostati trajno zabilježen gdje'). Potvrđeni su i frazemi koji se odnose na postupke likova, odnosno na njihove radnje, što potvrđuju sljedeći primjeri: *imati koga pred očima, bježati (trčati i sl.) dok god noge nose koga, drage volje, stati kao skamenjen*. Nadalje, potvrđeni su frazemi kojima se iskazuje hrabrost (*stoji života koga, što / po cijenu života* u značenju 'dovodi / dovelo je / dovest će do smrti (propasti) koga, što / uz najveću opasnost').

U navedenoj bajci zabilježeni su poredbeni frazemi (*bijel kao snijeg, crven kao krv* i sl.), zatim frazemi sa strukturom nezavisne sveze riječi (*danju i noću*) te oni koji čine svezu atributa i imenice (*drage volje*). Međutim, najveći je broj potvrđenih frazema rečenične strukture, kao npr. *ni za svo blago svijeta, pao je kamen (teret) kome sa srca, bježati (trčati i sl.) koliko nekoga noge nose* i sl.

6.3. Frazemi u bajci *Mačak u čizmama*

Mačak u čizmama treća je bajka odabrana kao izvor za proučavanje zastupljenosti frazema u toj književnoj vrsti u okviru ovoga rada. Ovo je bajka u kojoj je potvrđen najmanji broj frazema. Naime, potvrđeno je svega devet frazema te se, kao i u prethodnim dvjema bajkama, frazemi javljaju pri opisu, odnosno karakterizaciji likova.

U ovoj bajci potvrđeni su frazemi kojima se izražava količina (*koliko hoćeš*), brzine (*ni pet ni šest, za tren oka*) te orijentacije (*lijevo – desno*). Također, zabilježeni su i frazemi kojima se izražavaju različiti osjećaji, kao što je npr. osjećaj ljubavi (*rastopiti (topiti) se od miline* u značenju 'jako uživati u čemu, izražavati dragost prema komu, čemu' te osjećaj nevjerice (*ni u snu ne pomisliti, ne nadati se itd.* u značenju 'ni izdaleka, nipošto, nikako'). Kao što je i navedeno, najveći se broj frazema odnosi na opis pojedinih likova, pa se frazemom *ni pet ni šest* te *za tren oka* iskazuje brzina Mačka kao glavnoga lika, zatim frazemom *gol*

– *golcat*, u značenju 'potpuno gol, nag' fizički izgled, pri čemu je druga sastavnica u funkciji pojačivača, a frazemom *biti po volji* komu, čemu, u značenju 'odgovarati komu, čemu' privrženost.

Najveći je broj onih frazema koji sa strukturnoga aspekta čine skup riječi, pri čemu se frazem sastoji od dvije ili više samostalnih riječi uz neke pomoćne riječi, kao npr. *ni u snu ne pomisliti / ne nadati se, rastopiti se od miline* i sl. Zatim su potvrđeni frazemi sa strukturom neovisne sveze riječi (*ni pet ni šest*), frazemske polusloženice (*lijevo- desno, gol- golcat*), frazemi koji čine svezu prijedloga i imenice (*za tren oka*) te oni koji su strukture fonetske riječi, npr. *sitnica za koga*.

6.4. Frazemi u bajci *Ivica i Marica*

Ivica i Marica posljednja je bajka koja je u okviru ovoga istraživanja bila literarnih izvorom za prikupljanje i analizu frazema, njihove strukture, značenja i zastupljenosti. U ovoj bajci potvrđeno je deset frazema, dakle, možemo zaključiti kako je riječ o sličnom broju kao i u ranijim bajkama.

U ovoj bajci najveći je broj onih frazema čija je funkcija iskazivanje određenih osjećaja. Prema tome, frazemima *imati srca* u značenju 'dobronamjernost, dobrota, osjećajnost, plemenitost i sl. ', *teško oko srca* kome te *pasti oko vrata* kome iskazuje se osjećaj ljubavi, a frazemima *umrijeti od gladi* i *gorko zaplakati* osjećaj straha i gladi. Također, zastupljen je i osjećaj spokoja (*mirno spavati, čvrsto zaspati* i sl.) te prihvaćanje, u ovom slučaju kraja (*doći kraju* u značenju 'završetak čega', *pjesmi je došao kraj* u značenju 'svršetak je čega, gotovo je' i sl.)

U ovoj bajci, kao i u ranijima, frazemi se mogu podijeliti u različite skupine s obzirom na svoju strukturu. Prema tome, u prvu skupinu možemo uvrstiti one frazeme koji čine svezu atributa i glagola (*mirno spavati* u značenju 'spavati bez

prekida, bez nemirnih snova ili noćnih mora', *gorko zaplakati* u značenju 'jako plakati'), a u drugu one koji čine svezu glagola i imenice (npr. *doći kraj* i sl.). Nadalje, zabilježen je i poredbeni frazem *bijelo poput snijega* te frazemi koji se sastoje od dviju punoznačnih riječi te nekih pomoćnih (npr. *pjesmi je kraj* u značenju 'svršetak je čega, gotovo je' te *umrijeti od gladi* u značenju 'biti jako gladan').

I u ovoj bajci riječ je o frazemima koji se pojavljuju uz likove te se odnose na opise njihova izgleda, radnji ili osobina. Navedeno potvrđuje i sljedeći primjer: „Kako bih *imao srca* ostaviti svoju djecu...“ (Grimm 2006: 8), „... spaziše lijepu ptičicu, *bijelu poput snijega*, kako sjedi na grani.“ (Grimm 2006: 13) i sl.

7. Metodologija istraživanja i korpus

Građa za provedeno istraživanje prikupljena je metodom ekscerpacije iz odabranih literarnih izvora, bajki braće Grimm. Izbor je bio uvjetovan njihovom prepoznatljivošću. Postavljena je hipoteza da će se najveći broj potvrđenih frazema pojaviti u funkciji opisa likova, njihovih radnji te osobina. Prikupljeni su frazemi potvrđeni u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink – Arsovski, Venturin 2003) (HFR), zatim *Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika* (2015) (VRH) te u bazi frazema *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr.

U nastavku rada donosi se grafički prikaz svih potvrđenih frazema s njihovim značenjem. Za one frazeme koji su potvrđeni u rječnicima stavljen je znak „plus“ (+), a za one koji to nisu znak „minus“ (-). S obzirom na to da u bazi frazema IHJJ-a nije dano semantičko objašnjenje, odnosno značenje pojedinih frazema, biti će stavljen znak „plus“ (+) ukoliko je frazem zabilježen te znak „minus“ (-) ukoliko nije.

Tablica 1. Frazemi u bajci *Pepeljuga*

REDNI BROJ	FRAZEM	HFR	VRH	BAZA IHJJ-A
1.	Od jutra do mraka	+ čitav dan, cijeli <Božji> dan, od jutra do večeri (noći)	+ Cijeli dan, po cijele dane	+
2.	Zaklopiti oči	+ umrijeti, preminuti	+ umrijeti	+
3.	Okrenuti leđa kome	+ Napustiti / napuštati <i>koga, što</i> Iznevjeriti / iznevjeravati <i>koga, što</i> Prekinuti / prekidati odnos <i>s kim</i>	+ Napustiti <i>koga</i> ili <i>što</i> , iznevjeriti <i>koga</i> ili <i>što</i>	+
4.	Brže – bolje	+ Najvećom brzinom, Što je brže moguće	+ Na brzinu	-
5.	Stisnuti zube	+ Otrpjeti / trpjati veliku bol (nedaće, nepravdu, uvredu), strpljivo podnijeti / podnositi bol (teškoće, tegobe)	+ Odlučno trpjati, ne davati glasa od sebe u tuzi, naporu, brizi i sl.	+
6.	Suho zlato	-	+ Skupo	+
7.	U jedan glas	-	+ Zajedno	+
8.	Gukni golube	-	+ Reci sada, progovori napokon (kad si u neprilici što ćeš reći)	-
9.	Stajati kao saliveno	-	-	+
10.	Jednoga dana	-	+ U pripovijedanju obično 1. uvodni	+

			izraz za radnje u prošlosti, nekoć	
11.	Bliži se kraj	-	-	+

Tablica 2. Frazemi u bajci *Snjeguljica*

REDNI BROJ	FRAZEM	HFJ	VRH	BAZA IHHJ – A
1.	Bijelo kao snijeg	-	-	+
2.	Crveno kao krv	-	-	+
3.	Pozelenjeti od zavisti	-	-	+
4.	I danju i noću	+ Neprekidno, cijelo vrijeme	+ Neprekidno	+
5.	Izaći (doći) pred oči kome	+ <usuditi se> izaći / izlaziti <i>pred koga</i> , pojaviti se / pojavljivati se <i>pred kim</i> / unatoč negativnim okolnostima	+ Usuditi se izaći <i>pred koga</i> , pojaviti se <i>pred kim</i>	+
6.	Pao je kamen sa srca kome	+ Postalo je lakše <i>komu</i> , odahnuo je, osjetio olakšanje	+ Postalo je lakše, odahnuo je <i>tko</i>	+
7.	Trčati koliko god noge nose koga	+ Jako brzo trčati, trčati iz sve snage	+ Veoma brzo trčati	+
8.	Drage volje	+ Vrlo rado, bez protivljenja (opiranja, žaljenja)	+ Veoma rado	+

9.	Preko sedam brežuljaka	+ Vrlo daleko, na velikoj udaljenosti, na veliku udaljenost	+ Formula u narodnim pričama u značenju izdaleka, iz velike daljine, iz daleke zemlje	+
10.	Stajati života koga, što	-	+ Uz najveću opasnost	+
11.	Upisati zlatnim slovima koga, što	+ Zapamtiti / pamtiti <i>koga, što</i> po dobru (po zaslugama), odati, odavati zasluženno, trajno priznanje <i>komu, čemu</i>	+ Zapamtiti <i>koga, što</i> po dobru, Odati <i>komu, čemu</i> zasluženno priznanje	+
12.	Ni za sve blago svijeta	+ Ni u kom slučaju, nizašto, nipošto	+ Ni u kom slučaju, nizašto, nipošto	+
13.	Stati kao skamenjen	+ Zastati, naglo se na mjestu zaustaviti (ukočiti) od iznenađenja, straha	+ Plašeći učiniti <i>koga ukočenim</i>	+

Tablica 3. Frazemi u bajci *Mačak u čizmama*

REDNI BROJ	FRAZEM	HFR	VRH	BAZA IHJJ – A
1.	Koliko hoćeš	-	+ Jako puno	+
2.	Lijevo- desno	+ Posvuda, na sve strane	+ Mučeći se ili kojekako nastojeći, pokušavajući koješta, činiti sve što se moglo	+
3.	Ni pet ni šest	+ Bez okolišanja (razmišljanja, ustručavanja)	+ Bez okolišanja (razmišljanja)	+
4.	Gol – golcat	-	-	+
5.	Po volji komu, čemu	+ Sviđati se (odgovarati) <i>komu</i> , <i>čemu</i>	+ Činiti po volji <i>komu</i> (ugađati <i>komu</i>)	+
6.	Sitnica za koga	-	+ Nevažno	+
7.	Za tren oka	+ U hipu, u jednom času (trenutku), veoma brzo	-	+
8.	Ni u snu (ne pomisliti, ne nadati se itd.	Ni izdaleka, nipošto, nikako (ne pomisliti, ne nadati se i sl.)	+ Nikako, nimalo	+
9.	Rastopiti se od miline	-	+ Jako uživati <i>u čemu</i> , izražavati dragost prema <i>komu</i> , <i>čemu</i>	+

Tablica 4. Frazemi u bajci *Ivica i Marica*

REDNI BROJ	FRAZEM	HFR	VRH	BAZA IHJJ – A
1.	Imati srca	-	+ Dobronamjernost, dobrota, osjećajnost, plemenitost, velikodušnost, hrabrost...	-
2.	Umrijeti od gladi	-	+ Biti jako gladan	-
3.	Gorko plakati	-	+ Jako plakati	-
4.	Mirno spavati	-	+ Spavati bez prekida, bez nemirnih snova ili noćnih mora	+
5.	Čvrsto zaspati	-	+ Spavati tvrdim, dubokim snom	-
6.	Teško oko srca	-	-	+
7.	Pjesmi je kraj	-	+ Svršetak je čega, gotovo je	-
8.	Koliko ih noge nose	+ Jako brzo trčati, trčati iz sve snage	-	+
9.	Bijela popu snijega	-	-	+
10.	Pasti oko vrata kome	+ Zagrliti / grliti <i>koga</i> , bacati se / baciti se (pasti, / padati i sl.) oko vrata <i>komu</i>	+ Baciti se (objesiti se, pasti) <i>komu</i> oko vrata , zagrliti <i>koga</i>	+

11.	Doći kraj	-	+ Završiti što	+
-----	-----------	---	-------------------	---

8. Zaključak

Frazeologija je relativno mlada lingvistička disciplina te je stoga postala predmetom zanimanja i temom brojnih znanstvenih, diplomskih, završnih i drugih radova. Ovim radom željelo se istaknuti frazeologiju u bajci, književnoj vrsti koja je pretežito namijenjena djeci. Kao što je već istaknuto u uvodu, kada se govori o bajci, gotovo uvijek je riječi o likovima, književnim postupcima, u začuđujućem koje nikoga ne začuđuje i sl. U radu se želio istražiti sam jezik bajke, odnosno način na koji frazemi, koji čine jezik, funkcioniraju u bajkama i u kojim se funkcijama pritom javljaju. Frazem je jezična jedinica koju karakterizira izrazita slikovitost i ekspresivnost, stoga je kao takav pogodan jeziku bajki. U ovome radu frazemi su istraživani i proučavani u četirima bajkama braće Grimm, a to su *Pepeljuga*, *Snjeguljica*, *Mačak u čizmama* te *Ivica i Marica*. Za prikupljenu se frazeološku građu tražila potvrda zastupljenosti svakoga od pojedinog zabilježenog frazema u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink – Arsovski, Venturin 2003.), zatim *Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika* (2015.) te u bazi frazema *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr. Nakon analize prikupljene frazeološke građe može se zaključiti da se svakako frazemi unutar bajke pojavljuju s ciljem boljeg oslikavanja pojedinih likova, životinja i njihovih karaktera, kao što je i pretpostavljeno. Motiviranost potvrđenih i analiziranih frazema u najvećoj mjeri proizlazi iz metafore, asocijacija ili stereotipa. Većina potvrđenih frazema pojavljuje se u konvencionalnom obliku, no zabilježeni su i pojedini u kojima je jedna od sastavnica zamijenjena istoznačnicom ili bliskoznačnicom. Također, nisu svi frazemi zastupljeni u svim rječnicima što se donosi i u okviru tabličnoga prikaza koji čini dio ovoga rada. Pretpostavke postavljene prije provedenoga istraživanja su potvrđene. U literarnim je izvorima korištenima za potrebe istraživanja provedenoga u okviru ovoga rada potvrđen relevantan broj frazema, a potvrđeno je i da se oni najčešće javljaju u funkciji karakterizacije pojedinih likova. Jednako tako, ispunjena su i sva tri cilja rada. Ponajprije je istražena i

utvrđena učestalost frazema u navedenim izvorima, potom je analizirana njihova funkcija u svakoj pojedinoj bajci te se donosi i grafički prikaz svih prikupljenih i potvrđenih frazema. Neka se od značenja potvrđenih frazema razlikuju u rječnicima korištenima za potrebe ovoga rada, no zabilježeni su i oni u kojih se značenje preklapa. Frazeologija četiriju bajki koje su bile izvorom za provedeno istraživanje pokazuje njihovu zastupljenost i funkciju unutar te književne vrste, a provedenim se istraživanjem i analizom željelo dati poticaj za daljnja istraživanja na području frazeostilistike.

9. Popis literature

1. Fink-Arsovski, Željka (2002). Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra. Zagreb: FF press.
2. Frančić, Anđela, Hudečak, Lana, Mihaljević Milica (2005). Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
3. Katnić-Bakaršić, Marina. (2001). Stilistika. Sarajevo: Svjetlost.
4. Kovačević, Barbara. (2012). Hrvatski frazemi od glave do pete. Zagreb: Instituta hrvatski jezik i jezikoslovlje.
5. Menac, Antica. (2007). Hrvatska frazeologija. Zagreb: Naklada Ljevak.
6. Propp, Vladimir Jakovlevič (1982). Morfologija bajke. Beograd: Prosveta.
7. Silić, Josip (2006). Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. Zagreb: Disput.
8. Solar Milivoj (2005). Školska knjiga: Zagreb.

Rječnici

1. Anić, Vladimir (2007) Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Novi liber. d.o.o.
2. Matešić, Josip. (1982). Frazeološki rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga.
3. Menac, Antica; Fink Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. (2003). Hrvatski frazeološki rječnik. Zagreb: Naklada Ljevak.
4. Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika (2015). Zagreb: Školska knjiga.

Mrežni izvori

1. Baza frazema Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://frazemi.ihjj.hr/> (5.9.2019.)
2. Josić, Ljubica (2011). Književnoumjetnički stil – funkcija standardnoga jezika, jezik sui generis ili »nadstil«? file:///C:/Users/Melanija/Downloads/02_josic.pdf (22.8.2019.)
3. Mihaljević, Milica i Kovačević, Barbara (2006). Frazemi kroz funkcionalne stilove. Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika 53/1. file:///C:/Users/Melanija/Downloads/Jezik_53_1_1_15.pdf (22.8.2019.)

Korpus

1. Grimm Jacob i Wilhelm (1973). Bajke – braća Grimm. Sarajevo: Svjetlost.
2. Grimm Jacob i Wilhelm (2006). Bajke – braća Grimm. Zagreb: Školska knjiga.

10. Sažetak i ključne riječi

Predmetom su istraživanja provedenoga u okviru ovoga rada frazemi zabilježeni metodom ekscerpacije iz literarnoga izvora, i to bajki braće Grimm: *Pepeljuga*, *Snjeguljica*, *Mačak u čizmama* te *Ivica i Marica*. Rad se sastoji od dvaju dijelova. Prvi dio rada odnosi se na stvaranje teorijskih postavki koje se odnose na frazeologiju kao relativno mladu lingvističku disciplinu, potom na frazeme kao njezine osnovne jedinice te na književnoumjetnički stil i bajku kao književnu vrstu. U uvodnom dijelu rada dana su osnovna obilježja, stil, podrijetlo i semantika frazema, osnovne karakteristike književnoumjetničkoga stila te osnovna obilježja bajke. Drugi dio rada odnosi se na prikupljanje, utvrđivanje i uspoređivanje frazema u gore navedenim bajkama. Prikupljeno je i analizirano ukupno četrdeset i četiri frazema. Naposljetku je dan zaključak koji se odnosi na istraživanje te analizu prikupljena korpusa.

Ključne riječi: frazeologija, frazem, književnoumjetnički stil, bajka, semantička analiza

Phrases in fairy tales

keywords: phrase, phraseology, literary style, fairy tales, semantic analysis